

ALUEKEHITTÄMISEN TILANNEKUVA: LAPIN MAAKUNTA

ALUEPROFIILI

Lapin maakuntaohjelmasta käytetään nimeä Lappi-sopimus vuosille 2018 - 2021. Sen tulevaisuuskuva 2040 kertoo, että Lappia kehitetään sen luonnonvaroihin ja ihmisiin perustuen: arktisiin luonnonvaroihin pohjautuvat luksustuotteet ja palvelut myyvät maailmalla ja alueen omat voimavarat hyödynnetään alueen yritysten ja asukkaiden eduksi. Visio 2021 mukaan *Lappi on arktinen, avoin ja älykäs. Me teemme maailman puhtaimmassa maakunnassa kestävästi menestystä. #RakkaudestaLappiin*

Maakuntaohjelmassa neljä strategista valintaa ohjaavat aluekehittämistä:

- Arktinen talous vahvistuu
- Työ ja osaaminen uudistuvat rajattomassa ympäristössä
- Puhdas luonto, hyvä elinympäristö, kulttuuri ja toimivat palvelut luovat hyvinvointia
- Hyvä saavutettavuus mahdollistaa kasvun ja kilpailukyyn sekä hyvinvoinnin.

Läpileikkaavia teemoja ovat: kansainvälisyys, kestävä kehitys ja resurssitehokkuus, vähähiilisen elämäntavan edistäminen, digitalisaatio, yhdessä tekeminen, yhdenvertaisuus ja sukupuolten tasa-arvo.

Lapin aluerakennevisiossa 2040 erilaiset keskuksat toimivat aluerakenteen runkona.

Maakuntakeskuksia on kaksi: Kemi-Tornio ja Rovaniemi. Kemi-Tornion alue kehittyi vahvasti teollisuuden, logistiikan ja rajakaupan kansainvälisenä keskittymänä, myös matkailu kasvaa. Rovaniemen alue kehittyi maakunnan suurimpana matkailukohteena, myös kaupan keskuksena, ja teollisuus on kasvavaa. Maakuntakeskukset kehittyvät modernin koulutuksen keskuspaikkoina. Aluekeskukset ovat monipuolisia työpaikka- ja palvelukeskuksia yli kunta- ja seutukuntarajojen, etenkin Kittilä, Sodankylä, Kemijärvi ja Ivalo kasvavat. Länsi-Lapin, Jäämeren ja Murmanskin kehittämiskäytävät yhdistävät Lapin keskuksia toisiinsa ja naapurimaihin. Maakunnan merkittäviä kehittämisvyöhykkeitä ovat Perämeren kaaren teollisuus- ja energiavyöhyke, matkailu- ja energiavyöhykkeet sekä Keski-Lapin mineraalivyöhykkeet. Toimintojen sijoittumista määrittää merkittävästi Natura-alueiden verkosto.

Lapin väestömäärä ja -rakenne eivät kerro koko maakunnan merkittävydestä tai sen elinvoimasta. Lapin pinta-ala on lähes kolmannes koko maan pinta-alasta, ja äärimmäisyydet ovat läsnä eri mittareilla tarkasteltuna. Tämä luo haasteita palveluiden järjestämiseen sekä työvoiman saatavuuteen, mutta samaan aikaan erilaisuus on suuri rikkaus ja mahdollisuuksien luoja. Olemme myös Suomen pohjoisin kansainvälinen maakunta – alueemme ominaispiirteiden ja olosuhteiden vuoksi rajayhteistyö on meille monin paikoin luontevaa sekä juurevaa.

VÄESTÖDYNAMIIKKA

Lapin väkiluku oli vuoden 2017 lopussa 179 223, saamea äidinkielenään puhuvia oli noin yksi prosentti väestöstä. Lapin väkiluvun väheneminen on ollut viime vuodet hillitympää. Vuonna 2017 nuoria (14 vuotta tai alle) väestöstä oli noin 15 prosenttia, 15- 64 -vuotiaita noin 61 prosenttia ja yli 64-vuotiaita 24 prosenttia. Väestöllinen huoltosuhde on Lapissa hieman korkeampi verrattuna maan keskiarvoon. Lappilaisten keski-ikä on noin 45 vuotta. Lapin ulkomaalaisväestö on ikärakenteeltaan nuorempaa kuin kantäväestö. Vuonna 2017 vieraskielisiä oli Lapin väestöstä noin kolme prosenttia ja tämä oli hieman enemmän kuin edellisvuonna. Ulkomaan kansalaisia Lapissa on 4013 henkilöä.

Suurimmat muuttovirrat meille tulevat Pohjois-Pohjanmaan ja Uudenmaan maakunnista. Vuonna 2016 Lappiin muuttaneista suurimmat ikäryhmät muodostuivat 20- 29 -vuotiaista. Useimmiten meiltä myös lähdetään opiskelemaan muihin maakuntiin. On selvitetty¹, että potentiaalisia maakuntaan muuttavia ovat useimmiten ne, jotka arvostavat asuinympäristöltä luonnonläheisyyttä, puhdasta ilmaa sekä kaunista, rauhallista ympäristöä. Etätöiden ja sesonkimaisen työn mahdollisuudet, kiinnostava opiskelu- ja elinympäristö, yhteisöllisyys ja kansainvälisyys ovat tärkeitä vetovoimatekijöitä. Muuttovoittoisia toimialoja ovat terveys- ja sosiaalipalvelut, julkinen hallinto ja maanpuolustus, maa-, metsä- ja kalatalous, kaivostoiminta ja louhinta sekä taiteet, viihde ja virkistys. Lapin sisäinen muuttoliike on

¹ Lappiin potentiaalisesti muuttavien profilointi- ja segmentointitutkimus (House of Lapland, 2016).

voimakasta ja kuntien nettomuuttotappiot osittain merkittäviäkin. Tämä on Lapin kannalta oleellinen haaste, joka kytkeytyy osaksi laajempaan kontekstiin sisäisestä dynamiikasta ja tasapainoisesta väestörakenteesta. Valtaosa sisäisestä muuttoliikkeestä kohdistuu Rovaniemen seudulle ja Kemi-Tornion seutukuntaan. Suurimpia muuttotappioseutukuntia ovat Kemi-Tornio, Itä-Lappi, Torniolaakso ja Pohjois-Lappi.

Lappi-sopimus 2018 - 2021 tavoittelee väestömäärän nostamista reiluun 180 000 asukkaaseen vuoteen 2021 mennessä: kuntien välinen nettomuutto halutaan kääntää positiiviseksi ja maahanmuuttoa lisätä. Tämä edellyttää vahvaa Lappi-brändiä ja sen taitavaa hyödyntämistä sekä elinkeinoelämän voimakasta kasvua. Keskeinen pohdittava kokonaisuus liittyykin tältä osin vahvan matkailubrändin rinnalle luotuun Lappi-brändiimme. Tiedämme, että alueen työnantaja- ja aluekuvan on oltava vetovoimainen ja monipuolinen kilpailussa osaavasta työvoimasta, ja olemme tunnistaneeet, että meillä on väestörakennehaasteita sekä ongelmia työvoiman saatavuudessa ja kohtaamisessa.

ALUETALouden, KUNTATALouden JA TYÖLLISYYDEN DYNAMIIKKA

Lapissa on vahva vientivetoinen suurteollisuus, joka mahdollistaa kasvua myös muulle yritystoiminnalle. Lapin suhdannekuva 2017 oli läpi vuoden vahvan positiivinen ja liikevaihto kasvoi kaikilla toimialoilla. Liikevaihto kasvoi reippaasti verrattuna edelliseen vuoteen ja vuoden 2017 liikevaihdon pitkän aikavälin trendi säilyi nousevana ja koko maata myönteisempänä. Selkeästi paras kehitys oli kaivostoiminnassa (+ 23 %). Kaivostoiminnan jälkeen liikevaihto kasvoi eniten matkailupalveluissa (14 %), teollisuudessa (12 %), rakentamisessa (+ 11 %) sekä majoitus- ja ravitsemistoiminnassa (+10 %). Yritysten kasvu on vahvistunut vuoden 2018 alussa. Liikevaihdon kasvu on ollut maltillisempaa, mutta henkilöstömäärän kasvu on ollut voimakkaampaa.

Huomionarvoista on, että Lappi, 3 % koko maan väestöstä, tuottaa noin 7 % Suomen viennistä. Merkittävimmät kansainväliset yritystoimijat ovat teollisuutta ja kaivostoimintaa edustavat vientipainotteiset yritykset. Suurin osa Lapin yrityksistä on mikroyrityksiä, tai pieniä ja keskisuuria yrityksiä. Kovat kasvuluvut osoittavat, että vientivetoisella teollisuudella ja palveluvaltaisella matkailulla on kysyntää ja vetovoimaa kansainvälisesti. Yritysten liikevaihdon kasvu on hyvällä tasolla ja kannattavuus on kehittynyt lähelle valtakunnan keskimäärää. Investointien odotetaan käynnistyvän. Nykyinen tilanne suhdanteissa, kauppa- ja tullipolitiikassa sekä raaka-aineiden kysyntä- ja tarjontatilanteissa voi olla hyvinkin arvaamatonta.

Toimivien kaivosten tilanne on vakaa. Kaivosyhtiöt julkaisivat kuluvan vuoden aikana lähitulevaisuuden investointiohjelmiansa noin 0,5 miljardin euron edestä. Näillä investoinneilla turvataan toiminnan kehittyminen ja jatkuminen vuosiksi. Kokonaislouhintamäärät olivat vuonna 2017 suurimmat kuin koskaan aikaisemmin Suomessa. Malminetsintä kääntyi kasvuun 2015 ja kasvu on ollut tasaisen vahvaa, vuoden 2012 huippuluvuista ollaan kuitenkin jäljessä. Keski-Lapin alue nähdään erityisen kiinnostavana etsintäalueena. Lapissa on useita merkittäviä kaivoshankkeita, joita on valmisteltu jo vuosia. Kaivoshankkeet työllistävät merkittävän määrän kairauskalustoa ja ympäristövaateiden myötä erilaisiin selvitys- ja lupavaiheisiin asiantuntijoita. Vientivetoinen teräs- ja metsäteollisuus ovat hyvässä kunnossa. Outokumpu Oy:n Tornion terästehtaan toiminnallinen ja taloudellinen tilanne on hyvä. Outokumpu isona toimijana on kasvattanut laajan palveluyritystoiminnan alueelle, joka on laajentunut ja tarjoaa palveluita myös kansainvälisesti esim. Tapojärvi Oy:n käynnistyvä toiminta Italian Ternissä. Tornion Röyttän satama - alueelle valmistui vuonna 2018 Pohjoismaiden suurin LNG-termiinaali. Yrityksille, jotka voivat hyödyntää nesteytetyn maakaasun etuja ja luoda uutta liiketoimintaa, voivat sijoittua tulevaisuudessa LNG- ja teollisuuspuistoon.

Metsäteollisuudessa menee hyvin ja toimialalla nähdään tulevaisuudessa potentiaalia kasvaa. Toimivat sahat ovat saaneet raaka-ainetta hyvin ja sillä on ollut myönteinen vaikutus alueen metsänomistajien tuloihin. Metsätehtaiden tuotteilla, niin sellulla kuin kartongilla, on ollut kysyntää. Lapissa on suunnitteilla uusia sellu- ja biotuotetehtaita. Kemijärven tehdas käyttää noin 2,8 miljoonaa kuutiota puuta vuodessa ja edistää uudella tavalla biotuotteiden valmistusta. Kemiin suunnitellaan Kaidin biodieselä valmistavaa tehdasta. Alueella odotetaan yhtiön ratkaisuja investoinnin suhteen. Sata vuotta Kemissä toiminut nykyinen Metsä Group selvittää tehtaan uusimista. Lapin alueen oppilaitokset ja yritystoiminnan kehittäjät luottavat, että tehtaiden myönteisten päätösten myötä alueen vetovoima lisääntyy.

Teollisuuden näkökulmasta kierto- ja biotalouden uusien investointien liiketoimintapotentiaali on nykytasoon verrattuna moninkertainen. Teollisuudessa kierrätyksen ja resurssitehokkuuden kehittämistoimissa edetään tavoitteellisesti ja tämän ympärille on syntynyt erilaisia kiertotalouden innovatiivisia hankkeita mm. Meri- Lapin ja Rovaniemen alueelle. Digipolis Oy on luonut Sitra yhteistyöllä verkoston ja auttanut yrityksiä sekä muita toimijoita tehostamaan keskinäistä resurssien hyödyntämistä. Tavoitteena on saada yritykset tuottamaan toisilleen lisäarvoa hyödyntämällä tehokkaasti toistensa sivuvirtoja, tuotteita, teknologiaa ja palveluja. Alueella on tunnustettu aihioita, joiden kokonaisvolyymi voi olla 500 miljoonaa euroa.

Lapin matkailu on lisännyt vetovoimaa ja matkailijamäärät ovat kasvaneet, kasvu ja vaikutukset näkyvät eri puolilla Lappia. Monipuolinen ja vetovoimainen matkailumme perustuu arktiseen luonto- ja elämysmatkailuun – olemme tässä edelläkävijöitä ja huipputason olosuhdeosaajia. Viime vuosien kehitys on ollut nopeaa, matkailun osalta olemme nyt ainutlaatuisessa tilanteessa. Kansainvälinen kysyntä on ennennäkemättömän suurta ja suorat lentoyhteydet mahdollistavat matkailijamäärien kasvun. Tällä hetkellä tuen tarve kohdistuu etenkin ympärivuotisen matkailun ja saavutettavuuden kehittämiseen. Kesämatkailuun on Lapin yhteismarkkinoinnin kautta panostettu viimeiset pari vuotta. Lappi on taitavasti hyödyntänyt digitaalista markkinointia, ja mm. instagram-vaikuttajien luoma näkyvyys on ollut huimaa. Lappilaisen matkailukehittämistyön ytimessä ovat yhteistyö, vahvat vetovoimatekijämme ja kestävyys.

Lapin kunnissa on viime vuodet tehty laajasti erilaisia sopeuttamistoimenpiteitä, ja vuosina 2015 - 2017 mm. toimintakulut ovat keskimäärin pienentyneet. Vaikka vuonna 2017 tilikauden tulokset olivat valtaosassa Lapin kunnista ylijäämäiset, tuleva taloustilanne on haastava. Vuonna 2017 sekä kunta- että konsernitason tarkasteltuna toimintakate, tilikauden tulokset ja ylijäämäkertymät olivat maan keskiarvoa heikompia. Lainakanta on muuhun maahan nähden matalampi. Vuonna 2019 Lapin keskimääräinen tuloveroprosentti on 20,94 prosenttia, ja jopa 21 kunnasta kolmessatoista tämä on 21 prosenttia tai yli. Lapin bruttokansantuotteen/asukas sekä vuosi- että pitkänaikavälin kasvu (vuodesta 2010) on maakuntien kärkeä.

Kuntiemme kuntatalousprofiilit ovat hyvin erilaiset, mutta yhteisenä nimittäjänä voidaan todeta, että kuntien toiminta perustuu vahvaan yhteistyöverkostoon sekä aktiiviseen, omalähtöiseen rooliin mahdollisuuksien luojana: Lapissa kunnat ovat olleet moottorina elinvoimaisuuden vahvistamisessa, huvinvointia edistävissä piloteissa sekä uusissa avauksissa. Voimakkaana kannanottonamme on, että tulevan maakunta- ja sote-uudistuksen on tunnustettava alueen elinvoimaisuus ja kasvu osana valtionosuus- ja kokonaisverojärjestelmää. Tämä mahdollistaa Lapin maakunnan ja kuntien vahvan veto- ja pitovoiman tulevaisuudessa, ja luo paitsi tasa-arvoisia mahdollisuuksia, mutta myös vahvistaa Lapin positiivisia kasvusuhdanteita.

Lapin työpaikkarakenne on vahvasti palvelupainotteinen. Työpaikkoja on eniten sosiaali- ja terveyspalveluissa. Kauppa, julkiset ja yksityiset palvelut sekä matkailu työllistävät paljon. Jalostuksen, rakentamisen ja kuljetusalan osuus työpaikoista on neljännes. Luonnonvara-ala on vahva lappilainen toimiala, mutta etenkin maatalousyrittäjyydessä nähdään entistä enemmän riskejä. Lapissa on vielä runsaasti hyödyntämättä sekä raaka-aine- että tuotantopotentiaalia, joten tässä on yksi suuri vahvuus lappilaiselle elintarviketuotannolle. Esimerkiksi Lapin puhtaista vesistä pyydetyllä kalalla on enemmän kysyntää kuin mihin tarjonta pystyy vastaamaan. Tavoitteena on, että Lapissa tuotettu ruoka yhä useammin löytäisi tiensä lähiruokana sekä suomalaisten että maassamme matkailevien lautasille. Pohjoisimpien alueiden poronhoito on perinteinen ja keskeinen alkuperäiskansan elinkeino, eteläisellä poronhoitoalueella poronhoitoon liittyy maatalouden ohella usein myös muuta elinkeinotoimintaa.

Vaikka avoimen sektorin osuus työpaikoista on Lapissa maan keskiarvoa alempi, pidemmällä aikajänteellä tarkasteltuna rakennemuutos on ollut nopeampaa kuin koko maassa. Uudet työpaikat syntyvät pääosin yrityksiin. Avoimen sektorin osuus työpaikoista on Lapissa kasvanut suurin harppauksin suhteessa koko maahan. Valtion työpaikat ovat vähentyneet 45 prosentilla vuodesta 2000.

Elinkeinoelämän vireys sekä vireillä olevat investointi- ja rakennushankkeet heijastuvat työvoiman kysyntänä ja työllisyyden paranemisena ja positiivisina kehitysarvioina. Vuoden 2018 kolmen neljänneksen aikana työllisten määrä ja työllisyysaste ovat nousseet. Työllisyysaste on kivunnut

Lapissa 67,6 %:iin ja ero koko maahan kaventunut. Työttömyyden väheneminen on vahvistunut edelleen ja työttömiä on ollut alkuvuoden 2018 aikana yli 1 900 vähemmän kuin viime vuonna ja vuoden keskimääräinen työttömien määrä alittanee 10 000. Työttömyyden väheneminen kohdistuu laaja-alaisesti kaikkiin seutukuntiin, kuntiin, ikä- ja ammattiryhmiin ja koulutustasoille ja työttömyyden kestot ovat lyhentyneet. Työttömyyden alenemisvauhtiin vaikuttaa jatkossa osaltaan, miten pystytään vastaamaan työvoiman ammatillisiin ja alueellisiin kohtaantohaasteisiin, ratkaisemaan työttömyyden rakenteellisia ongelmia ja kehittämään pitempään työttömänä olleiden osaamista kohti työmarkkinoita.

Lapissa rekrytoinnissa näkyvät vahvasti toistuvat kausiluontoiset työvoimatarpeet. Matkailun kasvu ja kausien pidentyminen näkyvät jatkossakin lisääntyvinä työmahdollisuuksina matkailualan moninaisissa tehtävissä. Teollisuus- ja matkailuinvestointihankkeet heijastuvat työvoiman kysyntänä rakennusalaalla ml. maanrakennus. Malminetsintä ja autotestausta tukeva toiminta ovat myös merkittäviä työllistäjiä. Suunnitteilla olevat biotaloushankkeet tulevat heijastumaan työvoimatarpeina monille aloille. Sosiaali- ja terveydenhuollon työvoiman kysyntä on jatkuvaa. Pohjois-Ruotsin ja -Norjan työmahdollisuudet ja päivittäinen rajan yli työssäkäynti ovat mahdollisuus lappilaiselle työvoimalle, mutta heijastuvat myös kilpailuna osaavasta työvoimasta. Lapin erikoishaasteena on saamenkielisen ammattihenkilöstön saatavuus.

Työvoiman saatavuus on vaikeutunut. Työvoiman saatavuushaasteita on sekä suorittavassa työssä että erityisosaamista vaativissa asiantuntijatehtävissä, useilla toimialoilla ja eri puolilla Lappia. Osaajien saatavuus on tiedostettu laajasti kasvua rajoittavaksi riskitekijäksi. Toimenpiteitä työvoiman saatavuuden parantamiseksi suunnitellaan ja toteutetaan laajassa kumppanuusyhteistyössä viranomaiset, yrittäjät, henkilöstöpalveluyritykset, koulutuksen järjestäjät, hankkeet, kokeilut ja pilotit. Työvoiman koulutus- ja osaamistarpeet ovat osa laajassa verkostoyhteistyössä tehtävää suurhankevalmistelua. Osaajista on kysyntää eri puolilla Suomea, joten mm. Lappi-brändiä on osattava hyödyntää osaajien saamiseksi - huomioiden Lapin sisäinen, valtakunnallinen ja kansainvälinen liikkuvuus sekä Lapissa jo olevat maahanmuuttajat ja ulkomaalaiset opiskelijat. Lappilaisten toimenpiteiden lisäksi tarvitaan valtakunnallista panostusta ja ratkaisuja.

YRITYS- JA INNOVAATIOTOIMINNAN SEKÄ OSAAMISEN DYNAMIIKKA

Lappi on vahvasti yritysveltoinen maakunta, ja yrityskanta kasvaa nopeasti. Lapin alueella suhdannetilanne nähdään kevättä 2018 positiivisempänä. Lapissa pk-yritysten pahimpina kehittämisen esteinä nähdään työvoiman saatavuus. Yritykset arvioivat, että liikevaihdon, tilauksien määrän, vakavaraisuuden ja kannattavuuden kasvavan seuraavan vuoden aikana. Kasvuhakuisia yrityksiä on yhteensä noin 40 %. Lapin alueella uskotaan koko maan tapaan materiaalien, lopputuotteiden tai palvelujen hintojen nousuun sekä palkkakustannusten nousuun. Pk-yritykset näkevät eniten kehittämistarvetta markkinoinnissa ja myynnissä, henkilöstön kehittämisessä ja koulutuksessa sekä yhteistyössä ja alihankinnassa. Vajaalla kolmasosalla Lapin alueen pk-yrityksistä on vientiä tai liiketoimintaa ulkomailla ja puolella palvelujen vientiä.

Maakuntamme tavoitteena on vahvistaa aluetaloutta tukevaa liiketoimintaosaamista ja johtamiskulttuuria muun muassa lisäämällä yritysten digitalisaatio-osaamista ja sen innovatiivista käyttöä, tukemalla yritysten kasvuhalukkuutta, uudistumista ja vahvaa kansainvälistymistä, sekä kannustamalla ennakoivaan, osallistavaan ja muutosta tukevaan otteeseen. Kansainvälistymisen ja samalla Arktisen erikoistumisen ohjelman strategiset prioriteetit tukevat kansainvälistä kasvua: Liiketoiminnan kansainväliset kärjet ovat arktinen biotalous, arktinen kestävä matkailu, luonnonvarojen jalostusasteen lisääminen ja uudet nousevat alat elinkeinojen murroksessa. Päämääränä on tuottaa lisäarvoa alueen yrityksille ja muille toimijoille sekä lisätä alueelle saatavaa kansainvälistä rahoitusta.

Lapin väestön koulutustaso on nouseva. Vuonna 2016 korkea-asteen tutkinnon suorittaneita oli Lapissa 25 - 34 -vuotiaasta väestöstä noin 29 prosenttia. Pelkän peruskoulun suorittaneita 20 - 24 -vuotiaita on kuitenkin yhä lähes 17 prosenttia. Etenkin miesten ja matalan koulutustason omaavien maahanmuuttajien koulutukseen tulee kiinnittää huomiota sekä kehittää räätälöityjä koulutuspolkuja. Toisen asteen koulutukseen hakeutumisaktiivisuus on Lapissa erittäin hyvä, ja ko. koulutuksen suorittaneita yli 15-vuotiaita Lapissa onkin enemmän suhteessa koko maahan. Työvoiman kohtaantongelmien ja rekrytointihaasteiden ratkaisemiseksi, sekä riittävän alueellisen koulutustarjonnan turvaamiseksi, tarvitaan uudenlaista koulutuksen ja oppilaitosten verkostoitumista, monimuoto-

opetuksen kehittämistä ja teknologian hyödyntämistä sekä työelämä- ja yritys yhteistyötä. Seuraavien vuosien aikana strategisena tavoitteenamme on vahvistaa aluetaloutta ja elinkeinoelämän tarpeita palvelevaa osaamista kaikilla koulutusasteilla, ja etenkin Lapin kärkitoimialojen erityistarpeet tullaan huomioimaan painokkaammin. Elinikäisen oppimisen mahdollistaminen, digitalisaation ripeämpi edistäminen, robotiikka sekä kansainvälisen osaamisen hyödyntäminen ja jääminen Lappiin, ovat keskiössä. Myös korkeakoulujen erikoistumisen vahvistaminen ja innovaatio- ohjelmien toimeenpanon edistäminen on tärkeää.

Toisen asteen koulutuksen osalta keskeisessä asemassa on ammatillisen koulutuksen reformi ja ennakoititiedon hyödyntäminen työelämän ja työmarkkinoiden muutoksessa. Toimintaympäristöjen kehittäminen on elintärkeää. Lapin toisen asteen oppilaitokset ovatkin tehneet tässä ansioitunutta työtä, konkreettisina case-esimerkkeinä ovat mm. Lappian Louen maaseutuyrittäjyyden osaamiskeskus ja Lapin koulutuskeskus REDU:n 3D-oppimisympäristö². Yleissivistävän koulutuksen jälkeen koulutukseen hakeutuvien nuorien ja työnhakijoiden ohjauksessa on tarpeen panostaa kiinnostavuuteen ja houkuttelevuuteen aloilla ja ammateissa, joissa työvoimaa tarvitaan. Tärkeä kysymys tulevaisuudessa on myös ratkaista, miten voitaisiin eräältä osalta vastata mm. työvoiman kohtaanto- ja saatavuushaasteisiin löytämällä parempia synenergiaetuja maakuntarajat ylittävistä verkostoyhteistyöstä oppilaitosten ja harjoittelupaikkojen kesken.

Lapin ammattikorkeakoulu ja yliopisto ovat vahvasti kansainvälisiä, ja niille on muodostunut tunnustettuja profiileja. Lapin yliopisto ja Lapin ammattikorkeakoulu muodostaa Lapin korkeakoulukonsernin. Konsernin tehtävät ovat monialainen yliopisto- ja ammattikorkeakoulutus, arktinen ja pohjoinen tutkimus sekä taiteellinen toiminta: korkeakoulukonserni yhdistää Lapin yliopiston arktisen osaamisen ja pohjoisen muutoksen tutkimuksen sekä ammattikorkeakoulun arktisen olosuhteosaamisen. Konserni panostaa alueellisen innovaatioympäristön kehittämiseen innovaatio-ohjelmallaan 2014 - 2020. Alueen sektoritutkimuslaitosten, yliopiston ja ammattikorkeakoulun yhteistyön lisäämiselle sekä näiden ja elinkeinoelämän yhteistyölle on kasvavaa tarvetta.

Selkeä haaste Lapin kilpailukyvyllä on matalat tutkimus- ja kehittämistoiminnanmenot, jotka ovat Lapissa alle kolmasosan koko maan tasosta. Tämä vaikuttaa Lapin innovaatiopotentiaalin ja elinkeinotoiminnan kestävään kehitykseen, kilpailukykyyn ja kasvuun. Pyrimme vastaamaan em. haasteeseen mm. maakunnallinen tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatiotoiminnan osaamiskeskittymän (Arctic Smartness RDI- Excellence) toimintaympäristön kautta, olemme aktiivinen toimija Euroopan komission Älykkään erikoistumisen toimeenpanossa. Lapissa älykästä erikoistumista toteutetaan modernilla klusteritoiminnalla, jotka vahvistavat alueen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa. Arktiset klusterit (teollisuus ja kiertotalous, älykäs maaseutuverkosto, turvallisuus, kehittämisympäristöt, muotoilu) muodostuvat Lapin korkeakouluista, 2. asteen ammatillisista oppilaitoksista, tutkimuslaitoksista, yrityksistä, elinkeinoelämän tukipalveluista, rahoittajista sekä muista alueen toimijoista. Lisäksi vahvaa verkostoyhteistyötä on matkailun, metsäsektorin, urheilun ja hyvinvoinnin teemoissa. Menestyvän Lapin matkailun taustalla toimii niin ikään vahva ekosysteemi. Tavoite seuraaville vuosille on, että älykkään erikoistumisen toimintaa pystytään vahvistamaan kansainvälisesti ja jalkauttamaan alueen eri toimialoihin. Pyrkimyksenämme on olla yksi Suomen vetovoimaisimmista ja osaavimmista kokeilu- ja innovaatioympäristöistä seuraavan kymmenen vuoden sisällä.

LIIKKUMISEN, LUONNONYMPÄRISTÖN JA ASUMISEN TILANNEKUVA

Saavutettavuus ja sujuvat logistiikkaketjut ovat avaintekijöitä Lapin elinkeinoelämälle, lisäksi se on väestön ja palveluiden suotuisan kehittymisen elinkehto. Lappi keskellä maailmaa -ajattelun edistämiseksi on keskeistä kytkeytyä erilaisiin kehittyviin globaaleihin liikenne- ja logistisiin

² Louen osaamiskeskuksen muodostavat hyvässä yhteistyössä alkutuotantoalan yrittäjät, koulutuskuntayhtymä Lappia ja LUKE (Luonnonvarakeskus): keskus tarjoaa erinomaiset olosuhteet maatalouden kenttäkokeisiin, osaavan henkilöstön opetukseen ja se varmistaa laadukkaat raaka-aineet jalostaville yrityksille, osaamiskeskukseen on rakennettu mm. Biokaasulaitos. REDU:n 3D oppimisympäristö on kehitetty opiskelijoiden ammattiosaamisen laajentamiseksi, mutta myös paikaksi jossa erityisesti lappilaiset yritykset ja toimijat pääsevät tutustumaan ja testaamaan uusia tekniikoita.

järjestelmiin. Tulevaisuuden markkinoilla, aktisen alueen potentiaalin ja kehitysnäkymien valossa, olemme keskellä ja hyvin kiinnostavia. Kehittyminen arktisen logistiikan keskuksiksi edellyttää, että infran kehittäminen ei jää vajaaksi, TENT-T kehittäminen on keskiössä, rakennamme aktiivisesti rajat ylittäviä jalostus- ja palveluketjuja, logistiikka ja liikennejärjestelmä toimivat kehityksen katalyyttinä ja buusterina, rajat ylittävä liikenneverkkoajattelu mahdollistaa isosti kehittämisen, Teollisuus-Lappi ja Elämys-Lappi tukevat toisiaan ja yhteinen tahtotila ohjaa Lapin edunvalvontaa. Saavutettavuuden kehittämistyötä ohjaa kokonaisuuksien tarkastelu sekä ennakointi. Infrastruktuuritarpeet on paketoitava isoksi järjestelmätason kehitystä tukevaksi kokonaisuudeksi.³

Tällä hetkellä logistiikan haasteina ovat mm. merkittävästi muuta Suomea ja Eurooppaa suuremmat kustannukset, pitkät etäisyydet ja tiestön huonontuminen. Biotalous, kaivostoiminnan ja matkailun kehitys tuo uusia tarpeita tiestön, ratayhteyksien, lentoasemien ja lentoyhteyksien sekä satamien ja meriväylien kehittämiseksi. Lähitulevaisuudessa rakennettavat uudet sellu- ja biotuotetehtaat sekä kaivokset vaativat raskaan liikenteen kasvun myötä välittömiä investointeja teollisuusalueille johtavien maanteiden rakentamiseen ja parantamiseen. Kaivos- ja metsäteollisuuden kuljetuksissa käytettävät reitit suuntautuvat nykyisiä yhteyksiä pitkin Perämeren satamiin ja länsirannikon jatkojalostuslaitoksille. Siksi nykyisten kuljetusreittien kehittäminen Perämeren ja merenkurkun satamien kautta on kokonaistaloudellisesti edullisin vaihtoehto kasvavan liikenteen tarpeisiin.

Alueen merkittävimmät satamat ovat Ajos Kemissä sekä Röyttä Torniossa. Erityisesti Kemin meriväylän syventäminen on tärkeää mm. tulevien metsä- ja kaivosinvestointien vuoksi. Keskeisellä agendalla on myös raideliikenteen sähköistäminen välillä Laurila-Haaparanta. Väli on Ruotsin ja Suomen alueelle sijoittuvan teollisuuskeskittymän ns. Perämeren kaaren viimeinen sähköistämätön osuus ja muodostaa siten pullonkaulan liikenteen kehittämiseksi. Metsäteollisuuden laajentuessa ja Hannukaisen kaivoksen toteutuessa myös Laurila-Kolari -ratayhteys tulisi sähköistää. Alueella on viisi lentoasemaa (Ivalo, Enontekiö, Kittilä, Rovaniemi ja Kemi-Tornio), joiden toiminnan ylläpitäminen on elinkeinoelämän näkökulmasta olennaisen tärkeää.

Matkailun laajenemisen ja kasvun osalta on huomioitava ympärivuotisen matkailun tarpeet, liityntäyhteydet lento- ja rautatieasemille ja kansainväliset joukkoliikenneyhteydet. Pienillä lentokentillä on haasteena toiminnan turvaaminen. Riittämättömät lentoyhteydet ovat kasvun esteenä erityisesti Kemi-Tornio-alueella. Matkailun kasvun kannalta on sitä parempi, mitä enemmän Lappiin tulee suoria kansainvälisiä lentoyhteyksiä, Lapin matkailualueet tekevätkin työtä uusien lentoyhteyksien avaamiseksi. Uusia yhteyksiä on avattu mm. Keski - Euroopasta. Myös Finnair on lisännyt merkittävästi Lapin lentojaan. Viime vuosina kaikkien Lapin lentoasemien matkustajien määrä on merkittävästi kasvanut, erityisesti ulkomaalaisten matkustajien osalta.

Arktiseen alueeseen liittyy myös koilliskaapelihanke, joka on arktisen merialueen kautta kulkeva datakaapeli Aasian ja Euroopan välillä. Lappi ja Suomi voisi toimia kaapelin kauttakulkumaana ja tietoteknisten fasiliteettien tarjoajana. Teknologisen kehityksen rooli tulee yleisestikin olemaan merkittävä saavutettavuudessa, mm. kuljetusjärjestelmien ja tieliikenteen osalta⁴. Koillisväylän avautumiseen kansainväliselle meriliikenteelle varaudutaan. Liikenne- ja viestintäministeriön teettämä selvitys Jäämerenradan vaihtoehtoista julkaistiin maaliskuussa 2018, Rovaniemi–Kirkkonielemi-rautatieyhteys päätettiin valita tarkemman toteutettavuus selvityksen kohteeksi. Suomalais-norjalaisen jatkoselvitysryhmän raportti valmistuu loppuvuonna 2018.

Lapin uusiutuvat energiavarat ovat runsaat ja monipuoliset, mikä mahdollistaa energiantuotannon myös muualle Suomeen. Vesivoima on Lapin tärkein sähköntuotantomuoto, ja vuotuinen tuotanto on noin 35 % koko Suomen vesivoimatuotannosta. Lapissa on edellytyksiä laajamuotoiselle tuulivoimatuotannolle, mutta suunnittelu on osoittautunut melko haasteelliseksi. Turpeen asema lappilaisessa energiantuotannossa on merkittävä, puu ja tuulivoima kasvattavat osuuttaan. Puuntuotannollisesti tarkasteltuna metsien hakkuut ovat kestäväällä pohjalla, ja niitä olisi mahdollisuus lisätäkin. Puupolttoaineita ja turvetta hyödyntäviin energialaitoksiin on Lapissa investoitu voimakkaasti 2000-luvulla.

³ Lapin saavutettavuuden kattohanke: Lappi- Logistiikan arktinen solmupiste Euroopassa, Lapin liitto (2018, julkaistu 7.9.2018).

⁴ Tällä hetkellä Muoniossa on testialue Liikenneviraston Aurora- hankkeen älykkäässä testausekosysteemissä, hankkeen yhteydessä toteutetaan Lapissa myös tiekuljetusten tehokkuuteen tähtäviä jonoajotestejä.

Lapissa on vireillä lukuisia valtakunnallisestikin mittavia hankkeita, mikä on näkynyt maakuntakaavoituksessa. Tasapainoisen kehittymisen kannalta on tärkeää huolehtia luontoarvojen yhteensovittamisesta muiden maankäyttöintressien kanssa; on otettava huomioon, että liki koko Lappi on poronhoitoaluetta ja pohjoisin Lappi on saamelaiden kotiseutualue, jonne myös luonnonsuojelualueet painottuvat. Yleisesti Lapin luonnonsuojelutilanne on kattavuudeltaan hyvä. Lapin luonnontilaiset ja erämaiset vesistöt ja Suomen viimeiset rakentamattomat lohjoet ovat tärkeitä. Valtaosa Lapin suuremmista joista ja järivistä sekä rannikkovesistä on hyvässä tai erinomaisessa tilassa, myös pohjavesien tila on pääosin hyvä. Ympäristöasioissa korostuvat kansainvälisyys ja arktisuus. Lapin arvokkaat maisemat ja kulttuuriympäristöt ovat merkittävä voimavara ja niiden säilyminen vaatii jatkuvia toimenpiteitä. Lapissa hengitetään tutkitusti Euroopan puhtainta ilmaa.

Kestävyys on olennainen osa Lapin arktista älykästä erikoistumista. Elinkeinojemme kivijalat, teollisuus, metsä ja matkailu, nousevat vihreästä taloudesta. Strategisina linjauksina tämä tarkoittaa jätteiden vähentämistä, kierrätyksen lisäämistä, uusiutumattomien luonnonvarojen korvaamista uusilla sekä materiaali- ja energiatehokkuuden lisäämistä. Konkreettisina askelmerkkeinä tulemme panostamaan yhä enemmän vähähiilisyyden ja kiertotalouden kehittämishankkeiden ja biotalouden eri osioiden edistämiseen. Eräs keskeinen tavoite on myös vahvistaa maaseudun elinvoimaa paikallisilla tuotteilla, sekä lisätä asuin- ja elinympäristöjen vireyttä. Lapin kestävyys nojaa vahvaan kumppanuuteen ja yhteistyöhön, jonka myötä olemme saaneet aikaiseksi näkyviä tuloksia sekä vieneet eteenpäin uusia aloitteita⁵. Olemme rohkea, kokeileva ja innovatiivinen maakunta: tulevaisuudessa voisimme olla pilottimaakuntana viemässä eteenpäin kestävä kehityksen ohjelmaa, mm. kestävä matkailun ja saavutettavuuden sekä innovatiivisten, aluetaloutta tukevien julkisten hankintojen osalta. Lappi-brändin mukaiseen vihreään talouteen ja aluetalouden vahvistamiseen liittyen toivoisimme rakentavaa sekä kumppanuuteen perustuvaa avautusta ministeriön kanssa luonnonsuojelualueiden käytöstä aluetaloutta tukevalla tavalla. Vaarantamatta Lapille elintärkeitä luonnonsuojelualueita, miten voisimme hyödyntää kestävästi em. alueita esimerkiksi kestävä matkailua tukien?⁶

Lapin väestö sijoittuu pääasiassa keskuksiin ja niiden työssäkäyntialueille. Vuonna 2015 noin viidennes työssäkäyvistä lappilaisista pendelöi, ja joukkoliikenteen hyödyntäminen tässä on ongelmallista. Lapin kansainvälinen sijainti vaikuttaa myös siihen, että päivittäin yritykset ja työntekijät törmäävät eriasteisiin rajaesteisiin ja käytännön, jopa kompleksisiin, ongelmatilanteisiin. Näiden ratkaisemiseksi tulisi tehdä ennakkoluulottomia kokeiluja ja pilotteja⁷. Lappilaisten toinen merkittävä, elämiseen ja työvoiman saatavuuteen liittyvä, haaste on asumisen pullonkaula. Meillä esiintyy kohtaanto-ongelmia ja asuntopulaa etenkin kasvavissa matkailukeskityksissä. Myös tässä olisimme mielellämme pilottimaakuntana viemässä eteenpäin kokeiluja asumisen uudenaikaisista ratkaisuista ja muodoista.

Digitalisaatio ja etätö ovat Lapille suuri mahdollisuus, ja työn murroksen myötä näiden merkitys tulee korostumaan. Elinvoimaiset, älykkäät, kestävät kaupungit ja kylät edellyttävät digiä. Laajakaistasaatavuus onkin keskeinen edunvalvonnan kärkemme, ja on ymmärrettävä, että se on lähtökohtaisesti hyvinvoivan ja elinvoimaisen toimintamme edellytys, ei vain yksi osa tätä. Riski siitä, että kuituyhteydet eivät toteudu laisinkaan, kasvaa monella alueella, ja tällä hetkellä kattavan kuituverkon saatavuus on paikoittain näennäistä. Kuituyhteyksien tarve korostuu harvan asutuksen maakunnassa erityisesti sote- ja muiden julkisten palveluiden saatavuuden kautta, niin ikään kotouttamistoiminta, kasvava yritystoiminta, matkailu ja mökkikuntien elinvoima ovat tästä riippuvaisia. Tällä hetkellä kuituyhteyksien kehittämisessä avainasemassa ovat olleet asukkaiden oma aktiivisuus ja maaseuturahasto. Kalliit rakentamiskustannukset ovat olleet usein esteenä kehitykselle. Epätasa-

⁵ Loistavana esimerkkinä ovat mm. Digi Aurora ja Porokello-sovellus.

⁶ Vihreään talouteen ja Lapin aluetaloutta tukevaan toimintaan liittyy vahvasti myös keskeinen edunvalvottava kärkemme luomukeruuotannosta: Lapissa on panostettu voimakkaasti viime vuodet keruuotteiden jalostukseen, ala on kansainvälisestikin nousussa, ja sen todellista kasvupotentiaalia ei ole vielä nähty. Luomukeruuotannolle ei saa asettaa vahingollisia ehtoja, kuten nyt Eviran päivittämään ohjeluonnokseen sisältyy. On tarpeen, että nyt toteutettavan ja hyvin toimivan riskiperusteisen selvitysmallin kehitystyötä jatketaan ja malli sisällytetään ohjeisiin yhdeksi viralliseksi selvittämisen toimintamalliksi.

⁷ Rajaneuvontapalvelu – alueellisten, Suomen, Ruotsin ja Norjan vastuuviranomaisten yhteinen foorumi rajaestekysymysten käsittelyyn ja purkamiseen, tukee rajat ylittävää yhteistyötä, työvoiman liikkuvuutta ja osaltaan edistää yritysten kansainvälistymispyrkimyksiä. Olisikin tärkeää, että Rajaneuvonnan rahoitus saataisiin kansallisen (TEM) rahoituksen piiriin, sen jatkuvuus on turvattava.

arvo kasvaa suhteutettuna niihin kyliin, jotka eivät tähän omaehtoiseen aktiivisuuteen pysty. Kyläverkkojen ohella tarvitaan merkittävää panostusta runkoverkkojen rakentamiseen, mikäli Lappi halutaan säilyttää asuttuna ja palvelut toimivina sekä turvallisina. Valtion rooli on tässä keskeinen, meillä ei ole varaa tippua digitalisaation kehityskulusta ulos. Myös rahaa eri kanaviin ja tekemisen tukea tarvitaan lisää.

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN DYNAMIIKKA

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistoiminta on edennyt maakunnan kunnissa keskimääräisesti. Useimmilla väestön hyvinvointia kuvaavilla indikaattoreilla tarkasteltuna maakunta on keskimääräisellä ja kohtuullisella tasolla verrattuna koko maahan. Väestön elinoloihin eli toimeentuloon, asumiseen ja työllisyyteen liittyvät havainnot vastaavat maan keskitasoa.

Lapissa näkyy positiivista kehittymistä nuorten ja lapsiperheiden taloudellisessa tilanteessa, mutta indikaattoreita tarkasteltaessa huomiota herättää suuret kuntien väliset erot⁸. Lapsiperheiden ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen malleihin on panostettava, yhteisöllisyys ja kokonaisvaltaiset palvelukokonaisuudet, mm. varhaiskasvatus ja neuvola- rajapinnoilla, ovat tärkeitä. Lapin alueen tilanne on kohtuullinen koko maahan verrattuna pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavien kotitalouksien osalta; nuorista 18 - 24-vuotiaista pitkäaikaisesti toimeentulotukea sai kolme prosenttia, joka oli vähemmän kuin maassa keskimäärin. Koulupudokkuus, opintojen keskeyttäminen, syrjäytyminen ja ns. huono-osaisuuden periytyminen ovat kuitenkin keskeisiä huolia, joihin tulee löytyä tulevaisuudessakin ennaltaehkäiseviä ratkaisuja, maahanmuuttajien tarpeet vahvemmin huomioiden. Osallisuus on avainasemassa. Meidän on onnistuttava luomaan nuori-lähtöisiä kokonais- ja monialaisia ja koordinoituja palveluketjuja sekä varmistettava pysyvät rakenteet nuorten äänen kuulemiseksi. Vanhemmissa ikäryhmissä huolestuttavaa on ikäihmisten tuntema yksinäisyys. Kunnittain yksin asuvien määrä vaihtelee Lapissa suuresti 33 prosentista aina 50 prosenttiin asti.

Lappi tahtoo kulkea tulevaisuuteen ennaltaehkäisevänä ja liikkuvana maakuntana. Meillä on vahvaa liikunta-alan asiantuntijuutta ja erinomaiset puitteet liikkumiselle (ml. harraste- ja ammattilaisurheilu, luonto) - meidän on aktivoitettava ja osattava hyödyntää ko. vahvuksiamme enemmän. Liikunnan liiketoiminnallistaminen on keskeistä. Strategisena toimenpiteenä tulee hyvinvoinnin osalta korostumaan myös lappilaisen kulttuurin merkitys. Tavoitteenamme on tulevaisuudessa tukea luovia aloja yhä näkyvämmiin ja lisätä kulttuurimyrönteisiä toimintatapoja.

Lapissa kehitetty, verkostomainen arjen turvan toimintamalli vastaa kuntakohtaisiin haasteisiin. Tavoitteena on ollut ottaa samalla ensimmäisiä askelia kohti tulevaisuuden kunnan ja maakunnan verkostomaista toimintakulttuuria, jossa kunta ei välttämättä itse toteuta palveluita, sekä mahdollistaa julkisten, yksityisten, järjestöjen ja kuntalaisten yhteisen tekemisen paikallisen hyvinvoinnin, turvallisuuden, elinvoiman ja työllisyyden edistämiseksi. Lapin alueellista hyvinvointikertomusta/-ohjelmaa on rakennettu laajassa yhteistyössä mm. Hyte-, järjestö-, kulttuuri-, kunta-, liikunta-, nuoriso-, saamelais-, turvallisuus-, työllisyys- sekä sote- ja maakuntavalmistelun toimijoiden kanssa. Tavoitteena on rakentaa paikallisista ja alueellisista tarpeista ja lähtökohdista kumpuava visio ja painopistealueet lappilaiselle hyvinvointityölle, johon kaikki paikalliset ja alueelliset toimijat sitoutuvat ja haluavat tehdä oman osansa. Hyvinvointiohjelma on Lappi-sopimuksen alaohjelma, joka ohjaa sote-palveluiden toteutusta, hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä, hyvinvointiin liittyvää rahoitusta ja kehittämistä. Lisäksi se tukee ja ohjaa monitoimijaisista verkostoyhteistyötä ja osallisuutta.

Lappi on yksi EU:n pilottialue, jossa kehitetään social economy -mallia (sosiaalisesti kestävä talous). Lapin mallin keskiössä ovat mm. Innovatiiviset julkiset hankinnat ja vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien työllistäminen. Arjen turva -toimintamalli sisällytetään jatkossa tulevan maakunnan ja kuntien toimintakulttuuriin.

⁸ Lapissa on onnistuttu nuorten päihteiden käytön vähentämisessä maan tasoisesti. Nuorten humalahakuinen juominen on vähentynyt Lapissa neljässä vuodessa yhtä paljon kuin maassa keskimäärin eli vajaan viidenneksen. Huolestuttavaa on kuitenkin, että esimerkiksi päivittäin tupakoivien 8- ja 9- luokkalaisten määrä vaihtelee eri kunnissa merkittävästi kuudesta lähes 22 prosenttiin, ja tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa olevien määrä vaihtelee viidestä kahteenkymmeneen prosenttiin. Nuuskan käytön lopettamiseksi on löydettävä toimivia menetelmiä.